

3. Рішення конституційного суду України від 10.12.2004 р. № 18-рп/2004 у справі № 1-10/2004 за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04>

4. Венедиктова І. В. Захист охоронюваних законом інтересів у цивільному праві: монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2014. 288 с.

5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відом. Верхов. Ради України*. 2003. №№ 40–44. Ст. 356

ЗАГАЛЬНИЙ АНАЛІЗ СПОСОБІВ ТА ФОРМ ЗАХИСТУ ПОРУШЕНИХ ПРАВ УЧАСНИКІВ КОРПОРАТИВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Хільчук М. І.

студентка VI курсу

Інституту управління і права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

м. Київ, Україна

Однією з найпоширеніших форм реалізації права на підприємництво є господарська діяльність через створення юридичної особи. За результатами статистичних спостережень, наданими Державною службою статистики України [1], кількість юридичних осіб в нашій країні з кожним роком зростає, а найбільш поширеними організаційно-правовими формами є товариство з обмеженою відповідальністю, приватне підприємство та фермерське господарство. Кожне з яких створюється на базі приватної власності їх засновників. Управління справами відбувається на основі корпоративних прав, а в процесі господарської діяльності такого роду підприємств нерідко виникають порушення прав та інтересів учасників – корпоративні спори.

Право на захист своїх прав, у тому числі і корпоративних, гарантовано Конституцією України. Об'єктом захисту в сфері корпоративних відносин є права та інтереси особи, як учасника (засновника) суб'єкта господарювання. Згідно зі статтею 167 Господарського кодексу України (далі – ГК) корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (диві-

дентів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, та інші правомочності, передбачені законом та статутними документами.

В царині захисту корпоративних прав виділяють способи, засоби та форми захисту, співвідношення яких між собою можна охарактеризувати наступним чином: як саме можна відновити або захистити порушене право (визнання права, визнання правочину чи рішення органу управління підприємства недійсним тощо) – за допомогою чого його можна відновити або захистити (позовна заява, скарга та ін.) – яка процедура (організація процесу) такого відновлення чи захисту (звернення до суду, позасудових інстанцій).

В правовому середовищі існують різні підходи до класифікації способів захисту корпоративних прав. Наприклад, О. Р. Кібенко у своїй праці [2, с. 248] виділяє внутрішні (корпоративні), адміністративні (альтернативні, позасудові) та судові способи захисту, Н.А. Сліпенчук поділяє їх за очікуваним від вибору того чи іншого способу правовим результатом, а В.В. Луць виокремлює способи, спрямовані на захист майнових та немайнових прав учасників [3, с. 318]. У цілому, кожна з класифікацій варта уваги, однак органічнішим є поділ способів захисту порушеного корпоративного права на загальні та спеціальні.

Загальні способи захисту визначено статтею 16 Цивільного кодексу України (далі – ЦК) та статтею 20 ГК. Зазначені переліки не є вичерпними і надають суб'єктам, чії права порушено, можливість використання інших способів захисту, визначених законами України, договорами або судом. Особа вправі самостійно обирати спосіб захисту своїх прав, однак він повинен бути ефективним, відповідати характеру порушеного права та загальним правовим засадам. Переважно, учасники корпоративних відносин при зверненні за захистом своїх прав обирають визнання права (на отримання дивідендів, вихід з учасників підприємства), визнання правочину недійсним (наприклад, договору купівлі-продажу частки у статутному капіталі), припинення дії, яка порушує право (визнання недійсним рішення органів управління підприємства), відновлення становища, яке існувало до порушення (часто зустрічається в разі неправомірного виключення одного з учасників юридичної особи з її складу).

До спеціальних способів захисту прав учасників відносять ті способи, які переважно застосовуються у галузі корпоративних відносин та визначаються профільним законодавством. Наприклад, відповідно до Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» (далі – Закон України «Про ТОВ та ТДВ») до спеціальних способів захисту порушеного права можна віднести права учасника товариства на звернення до суду із позовом:

про визнання договору купівлі-продажу частки у статутному капіталі укладеним на запропонованих продавцем умовах в разі ухилення останнього від його укладення; про переведення на себе прав і обов'язків покупця частки, якщо його переважне право було порушено, аналогічний спосіб захисту переважних прав містить і ч. 5 ст. 7 Закону України «Про акціонерні товариства» (далі – Закон України «Про АТ») щодо прав акціонерів. Сюди також можна віднести і визнання рішення органів управління корпоративним підприємством недійсним та вимогу учасника про відшкодування збитків, завданих підприємству його посадовими особами. Серед нормативних джерел, які визначають спеціальні способи захисту означених прав, можна згадати Закони України «Про ТОВ та ТДВ», «Про АТ», «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку», «Про господарські товариства», «Про фермерське господарство» та ін..

Окремо хотілося б виділити і способи захисту, визначені локальними актами самої юридичної особи. Адже ГК та ЦК в цьому питанні містять деякі суперечності. Вже згадана ст. 16 ЦК надає суду можливість захисту цивільного права або інтересу іншим способом, який може встановлюватись договором або законом чи судом. Натомість ст. 20 ГК визначає, що інші, окрім наведених, способи захисту можуть бути визначені лише законом. З останнім твердженням погодився і Пленум Верховного Суду України у своїй Постанові від 24.10.2008 р. № 13 «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» (далі – Постанова Пленуму ВС України № 13) та наголосив на можливості використання лише таких способів захисту прав учасників, які передбачені чинним законодавством [4]. Загалом можна зробити висновок, що відповідно до наявних правових позицій та практики судів щодо вирішення корпоративних спорів, застосування способів захисту корпоративних прав, які визначені в установчих документах, видається можливим лише якщо вони не протирічають законодавству України.

Певні особливості існують і при виборі форми захисту у корпоративному спорі. Насамперед необхідно визначити суб'єкт, до якого особа має намір звернутися за захистом свого права. Цей критерій є одним з найпоширеніших для здійснення класифікації форм захисту, відповідно до якого О. Бігняк виділяє юрисдикційну (судову та адміністративну) та неюрисдикційну форми захисту корпоративних прав [5, с. 98]. Окремо він також відзначає і порядок форм захисту, який може бути загальним, спеціальним або виключним [5, с. 122].

Найчастіше особи, чії права порушені, звертаються до судової форми захисту своїх прав. Провадження в зазначеній категорії спорів є досить поширеними та мають тенденцію до збільшення, що підтверджується даними щодо здійснення правосуддя в Україні. Зокрема, у

2019 році у провадженні господарських судів знаходилось 1599 справ з корпоративних спорів (1,63% від загальної кількості справ господарського судочинства), що на 193 провадження більше, ніж у 2018 році [6]. Така тенденція спостерігається завдяки ефективності означеної форми захисту, її процесуальній та законодавчій визначеності, зрозумілості і наявній можливості примусового виконання. Підсудність корпоративних спорів господарським судам визначено ст. 20 Господарського процесуального кодексу України та деталізується у вищевказаній Постанові Пленуму ВС України №13.

Цікавою видається друга категорія форм захисту корпоративних прав – неюрисдикційна, до якої можна віднести врегулювання корпоративних спорів третейськими судами, міжнародними комерційними арбітражами, з допомогою процедур медіації, примирювальних процедур. Адже, хоча юрисдикційна форма має ряд переваг, вона є тривалою у часі та дороговартісною. На жаль, такі форми захисту або законодавчо не врегульовані, або містять заборону на розгляд корпоративних спорів. Наприклад, п. 10 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про третейські суди» визначено, що спори, які виникають у корпоративних відносинах між учасниками господарського товариства або між товариством та його учасниками, не можуть бути передані на вирішення до третейського суду. Натомість, Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» не містить такого обмеження, більше того, ч. 2 ст. 1 визначено, що спори між учасниками підприємств з іноземними інвестиціями можуть бути передані на розгляд міжнародного комерційного арбітражу, але тільки за угодою сторін. Мабуть варто додати, що Постановою Пленуму ВС України № 13 це право учасників заперечується та наголошується на тому, що такого роду спори не можуть бути передані на розгляд до міжнародного комерційного арбітражу.

Підсумовуючи вищевказане можна зазначити, що учасники корпоративних відносин мають широкий вибір способів захисту своїх інтересів та порушених прав. Однак в переважній більшості вони спрямовані на врегулювання конфлікту через звернення до юрисдикційних органів та є визначеними законодавчо, що часто створює певні труднощі. Вважаю, що було б доцільно дещо розширити компетенцію самих учасників суб'єктів господарювання щодо узгодження та вибору способів та форм захисту своїх прав, наприклад, у локальних актах.

Література:

1. Кількість юридичних осіб за організаційно-правовими формами господарювання / Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/edrpoj/ukr/EDRPU_2020/ks_opfg/ks_opfg_0120.htm.

2. Кибенко Е. Р. Корпоративное право Украины: учеб. пособие. Харьков. Фирма «Эспада», 2001. 288 с.
3. Корпоративне право України: Підручник / за ред. В.В. Луця. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 320с.
4. Про практику розгляду судами корпоративних спорів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2008 р. № 13. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-08#top_
5. Бігняк О.В. Цивільно-правовий захист корпоративних прав в Україні. Дисертація. Одеса, 2018. 501 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/10739/Бігняк%20О.В.%20дисертація.pdf?sequence=3&isAllowed=y>
6. Аналітичні таблиці щодо стану здійснення правосуддя за 2019 / Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/analit_tabl_19.